

A rendszerváltás után Magyarországnak nemcsak a politikai térképe rendeződött át, hanem gazdasága is. Egyes szakmák valaha anyagilag is megbecsült képviselői – például a bányászok – elszegényedtek, mások néhány hónap vagy év alatt tettek szert hatalmas vagyonra. Vajon mi kellett ahhoz, hogy valaki a győztesek közé kerüljön? Tehetség és szorgalom? Kapcsolat és szerencse? Kíméletlen könyöklés? Bűncselekmény? Meg tud-e „bocsátani” milliárdosainak a társadalom? És: mikor lesz újabb hasonló esélyük a gazdagodni vágyóknak?

NAGY JÓZSEF írása.

Ami a közé, az mindenkié, vagyis senkié. Szabad préda – ez a „működő szocializmus” gazdasági tanúsága. Ahogy Sándor György humorizálta-parafrazálta annak idején: „Magyarország nem volt, hanem... egyesek hazalopták a gyárakból.”

– A kollektív tulajdonra új és új rétegek, elősködők tapadtak, mint tenger mélyére süllyedt hajóra a korall: tudható volt, előbb-utóbb összeroppanthatják a testet – ez már Kerékgyáró István hasonlata.

A jogot és filozófiát végzett férfi 1990-ben az egyetemi katedrát cserélte a privatizációs tanácsadói szakmára. Utóbb Vagyonregény címmel könyvet írt a korszakról.

A rendszerváltás idején már valóban minden cserztekében recsegett a döntően állami tulajdonú magyar gazdaság. Nem csupán ideológiai okai voltak hát a győgyírt kínáló megoldásnak, a privatizációnak. Csak hogy míg a gyárak államosításához annak idején elég volt egyetlen nap, egyetlen tollvonás – visszafelé lassabban ment a dolog. Gyakran évek kellettek

az átalakuláshoz. Tudta ezt mindkét nagy rendszerváltó és a magánosításnak elképzelt

párt eliteje is. A célhoz vezető utat azonban eltérően képelték: az MDF – ideológiai alapvetése szerint – a hazai vállalkozókat akarta tulajdonhoz juttatni, nemzeti középosztályt kívánt teremteni. Azért kardoskodott, hogy javítsa föl a lerobbant cégeket, és aztán kizárólag a munkahelyeket és a működtetést garantáló jelentkezőknek adják el azokat. Az SZDSZ viszont mindentáron gyesíteni akart, mondván: az állami cégek zöme veszteséget termel, napról napra vésszen csökken az értékük – „nincs az a kevés pénz”, amiért ne érme meg azonnal szétszórni a korhódó vagyont.

Utóbb mindkét párt félmei jogosnak bizonyultak. A fórumé azért, mert az új tulajdonosok jelentős része lerabolta

szerzeményét, majd gyorsan odébbállt, vagy csupán a vállalatok ingatlanjaira, piacára fájta a foga, s amint tehetett, szelnek eresztette a dolgozókat. Így pusztult le többek között a honi cukoripar. Sajnos a szabad demokráciák sem tévedtek: az állami „gigászok” konszolidálására szánt költségvetési tíz- és százmilliók jobbára feneketlen zsákba ömlöttek.

Már a rendszerváltás előtt elkezdődött az úgynevezett spontán privatizáció. Akcióit még nem előzte meg versenyeztetés, nem szabályozták törvények, nem állt a nyilvánosság kontrollja alatt. Sablonja: az állami vállalat vezetése kifizésítette a cég nyereséges üzletágait, vagyis kiszivattyúzta a közvagyonot – magának. ▶

VAGYONOK regénye

A sajtó sokat cikkezett a „gründölős magángazdaság” visszaéléseiről, ám a dolognak nagyobb volt a füstje, mint a lángja: a privatizáció eme formája az állami vagyonnak mindössze 2-2,5 százalékát érintette. A korszak akkori, még „tejtfelesszajú” vállalkozóiból ma már számosan nagyméretűk.

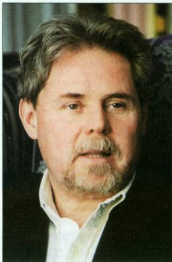
OLCSÓ TŐKE

A kormány 1991-ben vezette be a hosszú lejáratú (akár 15 év) és kedvező kamatozású (7 százalék, az infláció töredéke) Egzisztencia-hitelt (E-hitel), amely vállalkozóink „feltőkésítését” volt hivatott szolgálni. Az ÁVU és a bankok szerény vásárlói önrésszel is megelégedtek (ötmillióig 2 százalék, főleg 15), amit ráadásul cég volt a névérték feléért-harmadáért kapható kárpótlási jegyben letenni. Vagyis egy százmilliós céghez 6-8 millió forint készpénzzel hozzá lehetett jutni. Amennyi aztán már az első napokban kiszedhető volt a vállalkozásból.

1992-ben az úgynevezett privatizációs törvények részeként született a Munkavállalói Rész tulajdonosi Program (MRP).

Célja volt, hogy a szocializmus évtizedei után végre tényleg a dolgozóké legyen a gyár – ironizál Kerékgyártó István.

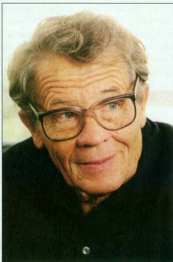
Kárpótlási jegyet ebben az esetben is elfogadott az állam.

Kerékgyártó István:
Az ügyes zsványoké volt a világ

– A kárpótlási jegy ugyan nem kárpótló, de olcsón lehetett tőkéhez jutni általa – mondja Kólosi Tamás.

(A téma ismerője ő: egyszerre szociológus és nagyvállalkozó, kutató és publikál a Tárkiban – nem mellesleg részben övé a közvélemény-kutató cég, érdekelt a könyvkiadásban, vannak könyvesboltjai, többek között az övé a Magvető Könyvkiadó, A Corvina Könyvkiadó, valamint a Lira és Lant Rt.)

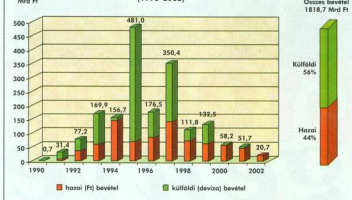
Hankiss Elemér: A francia forradalom sem kárpótlta a szegényeket

Az MDF-kormány bukása után – 1994 közepén – Horn Gyula miniszterelnök leállította a privatizációt, amelyet egy év múltán Suchman Tamás indított újra. Még hozzá – jórészt az energiaszektor privatizációjának köszönhetően – rekordbevételek produkálva. A privatizációnak döntő szerepe volt abban, hogy 1990 és 1994 között több működő tőke érkezett Magyarországra, mint a környező országokba együttvéve. Ekkor

már – a szocialista koncepció alapján – jobbára „árán” adták az állami vagyont, ki is szorult a magyar tőke. Például 1995-ben mindössze bő tíz százalékot sikerült kihatárolnia a privatizációs tortából.

Szociológusok hada foglalkozott a kérdéssel: honnan bújott elő, kikből szerveződött az új magyar tulajdonosréteg? Némelyeknek egyetlen ötlet elegendőnek bizonyult: például az első, Magyarországon kiadott horoszkópkönyv 1,2 millió példányban kelt el, s egy könyvkiadó jövőjét alapozta meg. A Béres-csepp karrierjéhez kevés volt az idea: az idős mérnök menedzseragyú fia vitte üzleti sikerre a szert.

PRIVATIZÁCIÓS SZERVEZETEK BEVÉTELEI (1990–2002)

VÖRÖS ÉS ZÖLD

Ahol nem akadt nagy ötlet, ott elég lehetett a „jókor jó helyen” állapot. Állami cégek igazgatói, főmérnökei, főkönyvelői hashítottak ki kurrens részt munkaadó állami vállalatukból repülőrajttal. Éppógy, mint a privatizáción kívüli talpraesett reloxások, ruhakereskedők, szorgalmas földművesek, iparosok. Utóbbiakból áll ma a vállalkozói derékhad.

Nekik jutott szerep hosszú távon is, a kilencvenes évek elején megjelenő tőkétlen, nagy dumás „kőbor lovagok” zöme azonban

Kolosi Tamás:
Sokan indultak, kevesen maradtak

hamar kihullott a rostán. Többnyire ez a sors jutott a politikáról a gazdaságra átnyergelő MSZMP-s pártelit tagjainak – állítja Kéri László politológus.

Hankiss Elemér vitatkozik velük. A szociológus úgy véli, hogy „a hatalmi elit fiatal generációja, a vörös és zöld bárók, valamint az apparátusikok gyerekei átmentették hatalmukat, jórészt soraikból rekrutálódtak a technokraták, a bankárok, brókerek köre”.

Az első nagy privatizációs hullám nyertesei társulásokban szereztek meg a vállalatok tulajdonjogát, de a '92-'93-as csúshullám rendet vágott köztük. 1995-re koncentráldott a tőke.

– Sokan indultak, kevesen maradtak – mondja Kolosi, aki szerint három tényező is szeltekta az új tulajdonosokat, elsőként a magas infláció.

– Sorra bescsődöltek, akik a két százmegjévi pénzromlás időszámban képtelen voltak ellenállni a terjeszkedés csábításának, és 30 százalékos kamatra vettek fel hitelt.

Másokat a politika és a nyilvánosság csábított. Példa erre Stadler, Lupis, Prinzec esete.

– A harmadik típus csak a gründolásban volt jó, ám nem tudta hatékonyan működtetni a vagyont – folytatja Kolosi.

És aki, mint a mesében, ki-

álta mindhárom próbát?

– Az ma bent van az első ezemben.

Kerékgyártó István szerint a kilencvenes évek elején százszor könnyebb volt százmilliomosá válni, mint manapság.

– Akkoriban az átlagembernek is volt esélye. Ma nincs.

Kolosi szerint a rendszerváltás idején a 30–50 év közötti korosztályban tízezer az egybez volt a sansz a nagy dobásra, ma az arány százezer az egybez.

Varga Jenő szerint most is van lehetőség:

– Mindig mindenki mindente azt mondja: tíz éve kellett volna befelelni

a valamibe. Tíz év múlva a mára mondják majd ugyanezt.

A privatizációból tízezerk jutottak kisebb-nagyobb vagyonghoz. A héják raboltak, a szerzeményüket tisztességgel működtetni vágyók jelentős ré-

szet már az első hónapokban csődbe ment, mások felvirágoztatták, aztán nagyot kaszáltak adták el jobbrára multinak vállalkozásukat. Közülük sokan éveik volt cégüknél maradtak vezetőnek. Utóbb esetleg visszavásárolták a vállalkozást, miként Somody Imre a Pharmavitot.

LENYÜLÓS HITEL

A rendszerváltás utáni években alakult át, erősödött meg a bankszektör. A hitelfedezeti rendszer „nem volt még kitalálva”, virágzott a korrupció. Több vállalkozó informátorunk bizonygatja: 5-10 százalékos „visszaosztással” villámgyorsan lehetett milliókhoz jutni. Utóbb vált ismertté a „lenyúlós” hitel, amikor a banki ügyintéző és az igénylő már a kifizetés előtt „lepacsizta”: az adós soha nem fog törleszteni. Ennek rendszeren 20 százaléki volt az ára.

Gyakran árut tettek le a hitel fedezetül. Egy ma biztosítéknak örvendő honfi biztostéka negyvenmillió forint értékűnek beállított, közraktárban letehető helyzetet „elegáns gypjú férfi felsőruházat és divatos selyemyakkendő” volt – írja említett regényében Kerék-

gyártó István. Amikor nem érkeztek meg a törlesztőrészletek, a bank felnyitatta a ládákat: háromezret munkásórúhát és stílusbarát veres műselyem nyakkendőt találtak.

A „szellemes biztosítékok” kategóriában érmes meg a „természethatár biocspáddal elzárt területen tenyésztett csigák” ötlete. A pénzért futó bank behajtója kettő darab csigát lelt a terepen, asónymnyi kihányt földcsúszk szolgáltatta a biocspádt. A soha vissza nem fizetett hiteleket a bankkonszolidáció során az adózók „törlesztették”.

A politika „privatizációs örösökérbé” illettek egyes cégeket: az első privatizációt előbb a visszaállamosítás, majd az újabb magánosítás követte. És minden fárisban mozdult a pénz, a klientúrának leosztható státusok születtek, jól járhatott valaki – az adózókat kivéve. Ez történt többek között a BAV Rt-vel, a Mahirral és a Közraktár Rt-vel.

– Az állami tisztségviselők – géprónótól a miniszterig – megvesztegetése különösen a kezdeti időkben volt népszerű privatizációs sportág. Az ár változó: szál virágától vancsoráztatón, vadásztáson, víkendezésen, alkalmi romanti-

Varga Jenő huszonegyedik a Magyar Hírnap által összeállított száz leggazdagabb magyar listáján. Vidéki, szegény családból született.

– Otthon azt láttam: dolgozik mindenki, mint az állat – emlékezik.

Már egyetlenem oktat leendő jogászokat, közgazdát, amikor odahaza még meggyet termeszt, birkát tart. A rendszerváltás idején volt diákjai és évfolyamtársai kínálják számára a kapcsolati tőkét. Él vele.

Egy kisszövetkezetnél festőpatronnal, papírral, játékkal, díszeggyverrel kezd ügynökösödni. Itt tanul meg eladni.

– Éppen csak azt nem kiabáltam, hogy jön az ózser.

Vaskereskedést nyit: a Dunaferrnél olcsón megvevett sejtet kitérből vagonja ki és árulja a használatos darabokat. Közben ingatlanosába fog, többször áll csőd szélén. Nem fél a kudarcot, hiszen a „bizniszelés” előtt félretesz egy Zsukra (szovjet kisteherautó) valót. Feltevé szándéka: ha kudarcot vall, favarosnak áll.

– Ha úgy adódik, ma taxivállalatot van.

Erre nem kerül sor, ugyanis 1995-ben felhajt egy malut az egyik halálra vagy privatizálásra ítélt magyar gyár magánosításához.

– Az az üzlet telet alam rakétát.

Többzörös tizmilliomos, amikor felszámolócéget alapít. Ma a legjobbak között tartják számon.

– Akár birkát tenyészték, akár milliárdos cégeket próbálok rendbe tenni, az a dolgom, hogy a legjobb legyek.

Ó volt a Mizo Rt. felszámolóbiztosza. Szakértők 500 millióra becsülték a cég értékét, amikor hozzá került az ügy. Két év múlva 7 milliárdért talált rá új tulajdonos. Volt benne munkája, de nem járt rosszul.

Homo economicusnak tartja magát:

– Minél kevesebb munkával minél több embert minél hatékonyabban szervezni.

Nem eszik, nem iszik többet, mint tizenöt éve. Absztinens, szabadságra nem megy.

– Anyukám ma is reggelölt estig dolgozik és spórol. Végetestet hibázik, aki hátráddól az első 100 millió után. Hetekig nyaral, pihen, így kiveszik a munkából, képtelen azonnal reagálni. És vége.

Hanyagolja a társadalmi életet.

– Jól ellennék egy női szépségverseny zsűrijében, sokszor hívták is, de nincs ott dolgom.

Vitorlasegyletnek, teniszklubnak, focicsapatnak nem ad pénzt – pedig „azokban van a kapcsolat”. Inkább kultúrára áldoz – fél év a Ráday Könyvesház, soha egyetlen fillért nem vet ki belőle – hajléktalanokat, alkoholistákat támogat – közvetlenül.

Lentről jött, magasra került, s most visszaozt: Varga úr, az ideális nemzeti burzsoz.

kán, a gyerek külföldi ösztöndíján, a feleség „sportállásán”, házra való grátisz építványra, több százezer forintos előadói díjon át a budai villaig terjedt. Kerékvártó állítja: tud olyan országgyűlési képviselőről, aki egy törvényjavaslat sürgősségi tárgyalását intézte el. Lakást kapott érte.

Bizonysítani – mondják – lehetetlen. És nem is áll érdekében senkinek. Moldova György tartotta a nyolcvanas években az M7-eshez szánt építőanyagról: ha elindulna, sorra dőlnek össze a Balaton-parti nyaralók. A privatizációs jutt „mozgolódása” is produkálma egy „Richter-skála hetest”.

CÉLESZKÖZÖK

A vagyonra vágyóknak gyakran többet ért egy könyvkvődös döntés-előkészítő a megfelelő helyen, mint a miniszter. Hisz – mondjuk – egy privatizációs pályázat fogalmazója a kiszemelt későbbi győztes alakjára szabhatta a kiírást.

Az ÁVÜ előszeretettel alkalmazta a pontrendszerrel. Olyankor a kiírásban szerepeltetett a privatizálandó cég eladása során mennyivel esik latba az érte kínáltnál pénz, mennyivel a „szósa”, vagyis mondjuk az, hogy hány évre vállalja a jelentkező a munkahelyek megtartását.

A tisztán pénzes magánosításoknál nemegyszer fillérekbe múlt, ki viszi a céget. Ebben az időben divott a konkurencia ajánlatát gépelő tikárnó, az irodákba munkaidő után is bejutó éjjeliőr megkönykezése. Előfordult, hogy valaki a szemetesbe dobott, összegyűrt lapból szerzett tudomást arról, mennyit szed ellenfele a vásárlásra. Kerékvártó utóbb javasolta ügyfeleinek, „felejtessenek” egy fals ajánlatot a papírkosarukban.

– A kriminalitás ott lebegett a kor felett – mondja az író. – Aki morális alapon hozott döntéseket, szinte biztosan tönkrement. Az ügyes zsványoké volt az a világ.

– Szerintem a magyar tőkefelhalmozásban sem volt több stíli, mint bárhol a világon, sőt idővel a legracionálisabb vállalkozások is kezdtek kifehérelni cégüket. Mára megbecsült, országos hírű üzletemberek – fűzi tovább Kolosi a gondolatot.

Az állam pedig, ha nem is segítette a „pragmatikusoknak”, legalábbis szemet hunyt – csak legyen túl az egészen. És persze minden pártunk voltak, vannak „segítőikés” merkantiliztái.

Kerékvártó mesél a „legkeményebb” korrupcióról: volt olyan közember, aki gyémántban kérte gesztusának ellenértékét egy nagy állami építési megrendelés „elosztása” után.

A köz nyomására és megnyugtatóra a politika időnként vizsgálódott a privatizációs ügyekben. De csak szórmentén. A Horn Gyula által felállított Közpének Felhasználását és Privatizációt Ellenőrző Bizottság 1995 májusában például azzal zárta le vizsgálódását, hogy kisebb szabálytalanságokkal találkozott. Igaz, a „terepre” nem mentek ki, taníték nem hallgattak meg, csupán irattárakban kutakodtak. Nehogy belebotoljanak valamibe.

A cél szentesítette az eszközt. Aacsony hatékonyságú állami cégek porából vagyomukat vizgató, tőkéjüket észszerűen működőtő vállalkozások sarjadtak. Nagy ára volt, de sikerült. A volt szocialista országok közül így is járunk a legjobban. Néhány példa: a csakesknél hatalmas bukás volt a kuponos privatizáció. Romániában és Bulgáriában – állítja gazdasági elemző – nyugati befektetők bagóért vásároltak meg előbb állami hivatalnokokat, majd gyárakat.

AZ ÚJ ELIT

Hankiss Elemér szerint törvényszerűek voltak a rendszer-váltás és a privatizáció igazságtalanságai.

– Szükség volt a gazdaságot működtetni képes új elitre. Szükség volt tudásukra, gyakran törvényességben túla tévedő ügyeskedésükre. Azt persze, aki hisz a történelmi igazságosságban, ez felháborítja. Én nem hiszek benne. Még a francia forradalom sem kárpótolta a szegényeket, a kiszorított jogbogyókat – maradt a burzsoázia. Persze csináltunk volna forradalmat – igazságszabó lett volna a társadalmi tulajdon újrasztsa. És vesztünk húsz évet. Tehát: rendben volt ez így. ■

Életeinkben címmel megrázó, helyenként mélyen le-
verő, mégis bizakodó könyve jelent meg egy jeles magyar tudósak (Typotex Kiadó). Hargittai István nemzetközi hírű kémikusprofesszor – a magyar, a

norvég, az európai akadémia tagja – a saját sorsán, apakeresésén, élete és életeink feltárásán keresztül a magyar sorsot tárja elénk. **szentgyörgyi ZSUZSA** írása.

Miért ad ki emlékező könyvet egy szakmájában igen sikeres kutató vegyész? Viatathatlanan persze: kitűnően ír, nemcsak szakkönyveket, hanem ismeretterjesztő műveket is. A több mint nyolcvan Nobel-díjjal folytatott, eddig három kötetben megjelent beszélgetései, a szimmetriáról szóló művei világszikkerré lettek. Az Életeink azonban más. Göncz Árpád bevezető szavaival élve: szeméremes krónika. Egy magyar – történelesen zsidó származású – család tragédiája és felemelkedése.

Hargittai maga indokol: „Kedvetben sem a társadalmi kérdések, sem a zsidósággal kapcsolatos kérdések nem érdekelték túlságosan. Kettős identitásban nőtem fel, mint oly sokan mások Magyarországon. Sohasem felejtettük el azt, hogy 1944-ben, amikor hároméves voltam, deportáltak bennünket. Életünk azonban sok vonatkozásban az asszimilálódott zsidók élete volt, a maga összes kétértelműségével együtt.”

Mostanában viszont a magyar jobboldalon ez a kétértelműség mind sürűbben egyértelmű magadása, a bűnösök hőse emelésébe csap át. Paradox módon azonban a magyar zsidók – akiknek nagy része értelmiségi, nem egy esztelen kiemelkedő tudós, művész, menedzser vagy vállalkozó – hosszú ideig, főleg a rendszer-változás előtt, igyekeztek feleljeni, takarni maguk előtt is, de főként gyermekeik elől a rettenetes megaláztatásokat és gyilkosságokat. Am most, amikor egy-két éve a csendőrek emléktábláik az akkori kormányzó pártok egyjének – mára örmény nemzetiségi képviselővé átférmelődött – vezető politikusa adta át magasztaló elismeréssel, amikor

épp napjainkban a magyar történelem talán legviszatasztóbb alakjának, Sziláslának rendeznek felmentő emlékkü-
állítását, amikor nyíltan és büntetlenül lehet tagadni a több mint félmillió ártatlan magyar ember teljes jogfosztását, elhurcolását, legyilkolását – akkor már nincs helye és értelme a visszahatózó feleljeni akarásnak.

Ezért fontos, dokumentum-értékű könyvet Hargittai műve. Nem regény, mint Kertész Imréé, de nem is egyszerű önéletrajz. Fő motívuma a másfél éves korban elvesztett édesapa keresése, felidézve a törekvő, sikeres, a tisztesség-telen versenyjogi jogi könyvet író ügyvédet (a könyv a zsidótörvények nyomán „természetesen” már nem jelenhetett meg pusztán a saját nevével), aki munkaszolgálatosként elpusztítottak. Ezt az elvesztett apát keresi Hargittai a Nobel-díjakkal folytatott beszélgetésekben, olykor e világhírességek korán elvesztett apái nyomán is. Egyébként a beszélgetésekben megszólaltatott, a legnagyobb tudományos díjat elnyerteknek negyede-ötöde zsidó származású – ők maguk is könnyen a Bábji Jár tömegsírában vagy egy megsemmisítőléger krematóriumában végezhetők volna, ha szüleik vagy ők maguk idejében nem jutnak Amerikába, Angliába.

A szerencsések közé tartozik magyarknak tekintett Nobel-díjasaink java része vagy e díj nélküli, de világhíru magyar tudósaink, mint a Svédországban élő Klein házaspár, Szilárd Leó vagy az idén, századik születésnapja alkalmá-

és h